

Relasjoner og sånn...

Terje Krohn

Vernepleierstudent ved Høgskolen i Bergen

De følgende refleksjoner har sitt utgangspunkt i et kort møte med en bruker på et dagsenter for mennesker med utviklingshemning mens jeg var der i praksis som vernepleierstudent.

Gabriel er en mann i begynnelsen av tjuårene, og vi hadde tidligere truffet på hverandre og snakket kort sammen, men ikke vært sammen utover det. Et stykke inn i andre praksisuken møttes vi i gangen, og jeg stoppet opp for å hilse og utveksle de vanlige høflighetsfrasene. I det jeg skulle til å gå videre stoppet Gabriel meg. «Du Terje» sa han, «jeg ville bare fortelle deg at jeg liker deg og Helene (en medstudent som var i praksis ved det sammen dagsenteret) veldig godt». Jeg ble litt forfjamsset med det samme, men klarte å hente meg inn og sa at jeg synes det var veldig hyggelig å høre og at jeg likte han også.

Dette møtet hang i meg i lang tid etterpå. Jeg synes det var så rart at Gabriel kunne like meg så godt, vi som knapt hadde snakket sammen. Eller var det bare noe han sa? Og i så fall, hvorfor? I resten av praksisoppholdet opplevde jeg flere liknende episoder med andre brukere. Deres hengivenhet og takknemlighet ovenfor meg virket overveldende og uforholdsmessig. Vi kjente hverandre ikke særlig godt, likevel ga de uttrykk for at jeg var en som stod dem svært nær. Det vil si; de brukte et språk og en tone ovenfor meg som jeg vanligvis reserverer for mine nærmeste.

I denne teksten vil jeg, i tillegg til å komme med noen mulige svar på spørsmålene ovenfor, presentere noen egne betraktninger om hva en relasjon mellom hjelper og bruker innebærer, og kan innebære, fra hjelperens perspektiv og brukernes perspektiv.

Litt om relasjoner

En relasjon forstår jeg som en forbindelse mellom to mennesker som gjensidig

påvirker hverandre. Det er en kort definisjon på et fenomen som kan romme så mangt, og skjule minst like mye. Når jeg tenker på relasjoner, blir jeg ofte minnet på ordene til K. E. Løgstrup:

Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre uden at han holder noget af dets liv i sin hånd. Det kan være meget lidt, en forbigående stemning, en oplagthed man får til at visne, eller som man vækker, en lede man uddyber eller hæver. Men det kan også være forfærdende meget, så det simpelthen står til den enkelte, om den andens liv lykkes eller ei

(Løgstrup, 1956, s. 25).

Løgstrup mener at ethvert møte med et annet menneske bærer i seg en objektiv allmenngyldig moralsk fordring (Eide & Eide, 2007, s. 106). Her vil jeg ikke ta stilling til den filosofiske diskusjonen om det finnes objektive allmenngyldige moralske verdier. Det jeg derimot tror alle må ta stilling til, er hvordan man skal forvalte de relasjoner man befinner seg i, noe som også innebærer å ta stilling til de moralske forpliktelser som er heftet ved dem.

Økonomi og vernepleie er så vidt jeg vet ikke det samme, men jeg drister meg likevel til å låne enda et begrep fra førstnevnte fag, nemlig investering. Å investere i en relasjon er alltid et sjansespill, for man overlater da til en annen å forvalte investeringen. Den andre forvalter en relasjon ved nettopp å investere i den. En relasjon kan ikke overleve uten at begge parter kontinuerlig investerer i den. En relasjon er dermed i kontinuerlig forandring, og

mening skapes hele tiden, samtidig som jeg ser at den rommer noen stabile elementer.

Jeg tror investeringer i en relasjon kan være mer eller mindre bevisste, og av det gode og mindre gode slaget, på samme måte som motivene og verdiene som ligger bak. Det kan også skje at den andre parten misforstår intensjonen bak en investering, og forvalter den deretter. Kanskje er man ikke selv helt klar over hvorfor man investerer som man gjør.

Man høster som man sår

Jeg tror det er slik at hva man selv velger å investere i en relasjon er helt avgjørende for hvordan den andre parten velger å forvalte investeringen. Velger man å investere tillit og åpenhet, kan man forvente seg det samme tilbake. Dette gjelder naturligvis ikke for alle relasjoner, men etter min erfaring er det ofte slik. Hvis den andre parten til stadighet gjør investeringer i relasjonen som er problematiske, kan det derfor være nyttig å stille seg selv følgende spørsmål: Hvilke investeringer har jeg selv gjort i denne relasjonen? Speiler den andre partens dårlige investeringer mine egne dårlige investeringer? Eller opplever kanskje den andre parten mine investeringer på en annen måte enn det som var min intensjon?

En god og stabil relasjon kan fint klare noen dårlige investeringer, så lenge de overskygges av tidligere gode investeringer. En god relasjon vil ofte romme stabile elementer som tillit og åpenhet.

I min første praksisperiode som vernepleierstudent opplevde jeg en situasjon som illustrerer dette poenget på en litt artig måte. Jeg var på en demensavdeling

på et sykehjem, og jeg hjalp en gammel dame, jeg kaller henne Hanne, med morgenstellet. På badet var det et spill, og Hanne kjente ikke igjen hverken mitt eller sitt eget speilbilde. Hun trodde speilbildene var to andre personer. Jeg var redd for at Hanne ville bli skremt av det hun trodde var to fremmede på badet, men det gjorde hun ikke. Tvert om, hun smilte og vinket, og jeg fulgte opp og gjorde det samme. Man kan si at vi investerte tillit og åpenhet i disse helt nye relasjonene. Helt umiddelbart ble vi møtt med den samme tilliten og åpenheten vi selv hadde vist.

Makt og avmakt

Noen ganger domineres en relasjon av den ene partens investeringer, og det blir da en relasjon med et skjevt maktforhold. I en klassisk definisjon fra 1914 definerte Max Weber makt slik: «Makt er sannsynligheten for at en aktør i en sosial relasjon er i en posisjon til å gjennomføre sin vilje på tross av motstand, uavhengig av hvilket grunnlag denne sannsynligheten hviler på» (Weber, 1978, s. 53, sitert i Linde & Owren, 2011, s. 225). Makt handler om å få mennesker til å føle, tenke eller handle på en bestemt måte, selv når de ikke vil.

Da jeg var på dagsenteret møtte jeg også en bruker som jeg vil kalle Charlotte. Charlotte var en kvinne i begynnelsen av tjuårene, hun hadde cerebral parese, satt i rullestol og hadde ikke verbalt språk. Hun var helt avhengig av hjelp for å kunne komme seg noe sted. En morgen, det regnet kraftig ute, sa medarbeideren som skulle være sammen med Charlotte den

dagen at hun håpte at Charlotte ikke hadde lyst til å gå på tur. Jeg visste at Charlotte vanligvis likte å gå på tur, ikke minst i regnet, som hun frydet seg over å kjenne i ansiktet. Det ble ingen tur den dagen. Medarbeideren fortalte at hun hadde spurt Charlotte, og Charlotte hadde uttrykt at hun ikke ønsket å gå på tur. Det kan naturligvis være at Charlotte ikke ønsket å gå på tur den dagen. Likevel greier jeg ikke å bli kvitt følelsen av at medarbeideren muligens manipulerte Charlotte for å slippe å gå på tur i regnværet. Uansett hvordan det forholdt seg, så viser eksempelet hvor lett makt kan misbrukes, ikke minst ovenfor mennesker som i utgangspunktet er mer sårbare enn andre.

Hjelperens forpliktelser

Som profesjonell hjelper, i mitt tilfelle vernepleierstudent og fremtidig vernepleier, er man moralsk forpliktet til å forvalte relasjonene til brukerne på en bestemt måte. Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeider (2011) slår fast at yrkesutøveren er forpliktet til å vise brukerne respekt, åpenhet, tillit og omsorg, og at dette krever et bevisst, profesjonelt forhold til egne motiver og verdier. Styringskort for tjenester til utviklingshemmede (2012) for Bergen kommune forplikter medarbeidere til å jobbe mot fire strategiske mål med utgangspunkt i brukernes perspektiv:

- 1) Å fremme selvbestemmelse og brukermedvirkning.
- 2) Å bidra til trivsel, mestring og utvikling.

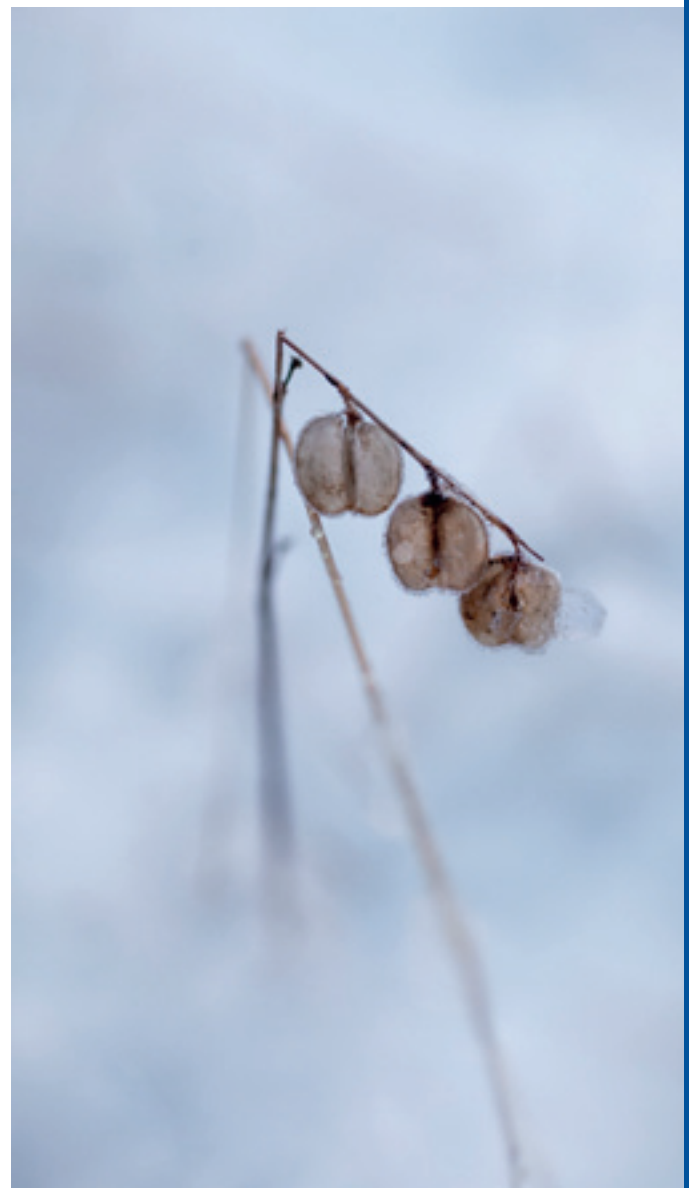

Foto: Kaia Owren.

- 3) Å bidra til god fysisk og psykisk helse.
- 4) Å søke å skape en meningsfull tilværelse gjennom helhetlige tjenestetilbud.

En relasjon mellom en profesjonell hjelper og en bruker er med andre ord moralsk forpliktende for hjelperens del.

Tilbake til Gabriel

Gabriel fortalte meg at han likte meg (og Helene) veldig godt. Hvordan skal jeg forstå det? Når begynner man egentlig å like folk veldig godt? Og når er det akseptabelt å si det? Jeg likte Gabriel fra første gang jeg møtte han, han var en ytterst sjarmerende mann, men jeg ville aldri uttrykt meg på samme måte ovenfor han. Hvorfor ikke?

Jeg har aldri vært særlig flink til å uttrykke følelsene mine, jeg synes det er vanskelig å fortelle noen at jeg liker dem eller er glad i dem, selv mine nærmeste. Jeg tror det henger sammen med en ide om at jeg må vokte følelsene mine vel, ellers kan andre finne på å bruke dem mot meg. Kanskje var Gabriel stikk motsatt, hverken redd for å føle eller si hva han følte. Hva er så galt med det? Hvis det er noe folk flest neppe har vondt av, så må det jo være litt mer kjærlighet. Kanskje vil de fleste dra nytte av å være litt mer som Gabriel i denne sammenheng.

Jeg var på dagsenteret som vernepleierstudent, en profesjonell hjelper. Når jeg ikler meg denne rollen, burde jeg være mer forsiktig og holde tann for tunge, når det handler om å uttrykke hva jeg føler? Jeg har i alle fall selv en ide om at det å være profesjonell er å være behersket, og at følelser er noe som kan svekke dømmekraften. Jeg er villig til å dele av meg selv som person, men ønsker ikke å krysse grensen til det private så lenge jeg er sammen med brukere, og det er i det private jeg vanligvis plasserer følelsene mine. På den annen side, hva kan jeg dele av meg selv som person, hvis jeg ikke også deler følelsene mine?

I innledningen skrev jeg at flere av brukerne ved dagsenteret brukte et språk og en tone ovenfor meg som jeg vanligvis reserverer for mine nærmeste. Kan det bety at de betraktet meg som en som stod dem nær, eller en de ønsket sto dem nær? Jeg har tenkt en del på denne muligheten, og det gjør meg litt trist. Jeg synes det er ille at et annet menneske kanskje tenkte på meg som en som står han eller henne nær, mens jeg ville plassert vedkommende i periferien av min bekjentskapskrets. Selv om jeg hadde vennskapslignende forhold til noen av brukerne, tviler jeg på at vi noen gang ville blitt venner hadde det ikke vært for at jeg var der som et ledd i min utdanning. Samtidig var jeg smigret og beæret over at noen kanskje tenkte på meg på den måten, og jeg ville så langt det var mulig unngå å såre noen.

Jeg vil også utforske en annen mulighet. På dagsenteret var brukerne i varierende grad avhengig av dem som jobbet der. Hjelperne fikk ofte rollen som givere, brukerne fikk ofte rollen som mottakere, i mange tilfeller uten mulighet til å gi tilbake like mye som de mottok. I relasjonen mellom giver og mottaker var det givers investeringer i relasjonen som dominerte. Motstand fra brukeren mot å tre inn i rollen som mottaker virket i mange tilfeller nytteløst, ettersom brukeren var avhengig av hjelperen.

Jeg vil låne nok et begrep fra økonomifaget, nemlig skyld. Skyld er resultatet av et (penge-)krav som ikke er blitt innløst. I en relasjon, hvor den ene partens investeringer dominerer, kan skyld forstås som resultatet av et opplevd krav om å gjenopprette balansen i relasjonen. Den andre

Foto: Kaia Owren.

parten føler skyld. Henriksen og Vetlesen (2006) skriver: «Takknemlighet er mot-takerens gave til den som gir omsorg» (s. 79). Jeg tror flere av brukernes hengivenhet ovenfor meg kan ses i samme lys, som en måte å gi tilbake på. Videre tror jeg muligens at flere av brukerne, mer eller mindre bevisst, brukte hengivenhet og takknemlighet som virkemidler for å forsterke en relasjon de visste de var avhengig av.

Muligheten jeg har utforsket i de to foregående avsnittene kan kanskje virke noe spekulativ. Jeg tillegger andre det som kan virke som delvis skjulte motiver, og det kan sikkert virke urettferdig. Selv ville jeg neppe likt det om noen antydte at jeg bruker takknemlighet og hengivenhet som strategiske virkemidler for å oppnå fordeler. På den annen side, mister takknemlighet og hengivenhet sin verdi så lenge de ikke er mål i seg selv? Bruker ikke vi alle takknemlighet og hengivenhet på denne måten i noen situasjoner?

Verdien av refleksjon

Jeg måtte ta stilling til hvordan jeg ønsket å forvalte Gabriels og de andre brukernes investeringer i deres relasjoner til meg. Som profesjonell hjelper er jeg moralsk forpliktet til å forvalte mine relasjoner til brukerne i overensstemmelse med en del yrkesetiske retningslinjer. Respekt, åpenhet, tillit og omsorg er verdier som det legges vekt på. Så hvordan skal jeg forstå det Gabriel sa til meg? Jeg har utforsket tre forskjellige muligheter:

- 1) Gabriel likte meg veldig godt, og var ikke redd for å si hva han følte.
- 2) Gabriel hadde ikke så mange som sto han nær, og ønsket at jeg skulle være en av dem.
- 3) Gabriel ønsket å gi tilbake, og samtidig forsterke relasjonen.

Jeg vet fortsatt ikke om noen av disse alternativene stemmer. Jeg har derimot erfart verdien av å ha en åpen og undrende tilnærming til den andre, å ha med seg flere ulike perspektiver inn i relasjonen, også perspektiver som fanger inn den andres forståelse. Ved å være villig til utforske relasjonen på denne måten, opplevde jeg å bli tryggere i min rolle som hjelper. • • •

Litteraturliste

- Bergen kommune (2012) *Styringskort for tjenester til utviklingshemmede* [Internett]. Tilgjengelig fra: <www.bergen.kommune.no> [Nedlastet 22. november 2012].
- Eide, H. & Eide, T. (2007) *Kommunikasjon i relasjoner – samhandling, konfliktløsning, etikk*. 2. utg. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Fellesorganisasjonen (16. februar 2011) *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere* [Internett]. Tilgjengelig fra: <[http://www.fo.no/getfile.php/Filer/01%20FO-sentralt%20filer/Yrkesetisk_2011_lav\(1\).pdf](http://www.fo.no/getfile.php/Filer/01%20FO-sentralt%20filer/Yrkesetisk_2011_lav(1).pdf)> [Nedlastet 7. januar 2013].
- Henriksen, J-O. & Vetlesen, A. J. (2006) *Nærhet og distanse*. Oslo, Gyldendal akademisk.
- Linde, S. red. & Owren, T. (2011) *Vernepleiefaglig teori og praksis – sosialfaglige perspektiver*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Løgstrup, K. E. (1956) *Den etiske fordring*. København, Gyldendal.